

UDK 811.163.42'367.623
Izvorni znanstveni članak
Rukopis primljen 22. IX. 2005.
Prihvaćen za tisak 14. XII. 2005.

Marija Znika

Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje
Ulica Republike Austrije 16, HR-10000 Zagreb
mznika@ihjj.hr

STATUS GLAGOLSKIH PRIDJEVA

U radu se analizira status glagolskih pridjeva s obzirom na njihovu dvojnju narav: glagolsku i imensku.

1. Pridjevi su kao vrsta riječi obilježeni nekim sadržajima: izricanjem određenosti (prije svega imenice uz koju se uvrštavaju), izricanjem svojstva, mogućnošću stupnjevanja, trorodnošću (mocijom). Premda su pridjevi na temelju navedenih svojstava izdvojeni u zasebnu vrstu riječi, njihova je samostalnost upitna i na semantičkom i na sintaktičkom planu¹.

Budući da pridjevi kao vrsta riječi samo izriču svojstva koja su već sadržana u imenicama² bilo kao varijantna bilo kao invarijantna³, oni nemaju svojih posebnih, od imenice različitih sadržaja, pa su po tome i semantički nesamostalni. I četvrto svojstvo pridjeva - trorodnost - najjasnije pokazuje njihovu sintaktičku nesamostalnost, tj. njihovu vezanost uz imenicu: trorodnost im omogućuje i oblično usklađivanje s rodnom imenice uz koju stoje.

Kad je riječ o sintaktičkom statusu pridjeva, valja istaknuti da oni u rečenici ne stoje nikada samostalno, onako kao što stoje imenice, čak i kad ih nađemo neoglagoljene glagolom *biti*. Pridjevima kao atributima mjesto u rečenič-

¹ Ivo Pranjković, *Kategorijalna svojstva imenskih riječi*, str. 27.

² Egon Fekete (1969. i 1973.) smatra da je imenica nositelj kategorije određenosti. Radoslav Katičić u ogledu o A. Beliću (str. 178) ističe Belićev stav: "... pridevi, tj. atributi, sadrže se uvek u pojmu imenice..." i komentira ga ovako: "...atribut /je/ latentno sadržan u semantičkom potencijalu svoje imenice." (str. 179).

³ O invarijantnim i varijantnim obilježjima pridjeva usp. Marija Znika, *Određenost i brojivost*, posebno str. 279.

nom ustrojstvu najčešće otvaraju imenice koje mogu u rečenici preuzimati različite funkcije: od subjekta, predikatnog imena, objekta, priložne oznake, apozicije, predikatnog proširka, atributa. Ako pridjev nije uvršten kao atribut, druga je mogućnost da bude uvršten kao predikatno ime. Treća je mogućnost da bude uvršten kao predikatni proširak uz leksički punoznačan glagol u predikatu, po pravilima o predikatnom proširivanju. Sam pridjev⁴ može u rečenici stajati samo ako se rabi kao imenica, a da bi tako mogao biti upotrijebljen, mora prestati biti pridjev, mora biti poimeničen:

Što su jeli naši stari?

Taj novi, promijenjeni status pridjeva potvrđuje se i mogućnošću uvrštavanja uz takve pridjeve drugih riječi kao atributa (naši)⁵. No, pridjevi uz izricanje svojstva, roda, broja i padeža imaju u hrvatskom jeziku još jednu funkciju: oni su gramatikalizirano sredstvo za izricanje određenosti imenice te tako jezičnim sredstvima omogućuju identifikaciju imenicom označenih sadržaja koji se odnose na entitete u izvanjezičnom svijetu. Kad se analizira kategorija određenosti imenica i položaj pridjeva u odnosu na tu određenost imenice, mora se utvrditi da pridjevi sami po sebi nisu ni određeni ni neodređeni. Imenica je nositelj određenosti, samo u njoj određenost može biti aktualizirana, a pridjevi samo izražavaju određenost imenice. Za tu zadaću stoje im na raspolaganju ili dva različita oblika kojima se izražava vidaska opreka određeno ≠ neodređeno ili jedan oblik, u kojemu je vidaska opreka neutralizirana u jednom obliku⁶, neovisno o tom morfološkom obliku, i neovisno o tipu njegove morfološke paradigme, tj. neovisno o tome sklanja li se taj pridjev po imeničkoj sklonidbi kao neodređeni pridjevi ili se sklanja po zamjeničkoj sklonidbi kao određeni pridjevi.

U gramatikama se kao jedno od svojstava pridjeva, uz trorodnost, izricanje svojstva i određenosti imenice, navodi i mogućnost stupnjevanja. Budući da pridjev nema svoje samostalno značenje, nego se njime izražavaju svojstva imenice, to znači da se i komparativom pridjeva izriče povećani stupanj svojstva imenice. Može se pretpostaviti da većinu pridjeva u hrvatskom jeziku čine **opisni pridjevi** koji imaju mogućnost stupnjevanja pa je ta mogućnost generalizacijom poopćena na sve pridjeve. No to poopćavanje ne obuhvaća

⁴ Sam pridjev stoji nepoimeničen kad je kontekstno zalihosna imenica ispuštena: Na stolu su dvije ruže. Crvena miriše.

⁵ “U takvim rečenicama odnosno iskazima pridjev postaje imenica (supstantivizira se) i/ili postaje reprezentant nominalnih spojeva riječi...”. Ivo Pranjković, *Kategorijalna svojstva imenskih riječi*, str. 27.

⁶ Katičić, *Sintaksa*, str. 385–386. Zanimarujemo promjene naglaska jer se naglasak u normalnim okolnostima ne bilježi u tekstu, a izgovorno se većinom ne razlikuje.

nekoliko skupina **neopisnih pridjeva**⁷ (posvojne, odnosne i veći dio gradivnih) koji u svojem temeljnom značenju nemaju mogućnost stupnjevanja jer izriču ili odnos ili tvar. Tek u pomaknutom, prenesenom značenju, kad izriču kvalitetu kao i opisni pridjevi koji ju izriču u svojem neprenesenomu, osnovnom značenju, mogu se neki od njih stupnjevati neopisno ili opisno:

On je zlatnije dijete od mojega.

Matoš je najhrvatskiji pisac.

Za demokratskije odnose treba se boriti.

On je više moj nego ti.

2. Poseban se problem otvara pri analizi **glagolskih** pridjeva (radnih i trpnih). Sam naziv *glagolski pridjev radni i trpni* pokazuje dvostruku narav: s jedne strane glagolsku (*glagolski, radni, trpni*) i s druge pridjevnu (*pridjev*)⁸ koje su u disjunktivnom odnosu (odnosu ili jedno ili drugo). Stoga će biti potrebno promotriti tu dvostruku narav glagolskih pridjeva, pogotovo s osvrtom na riječ koja im otvara mjesto u rečenici.

Pridjevna narav glagolskoga pridjeva ogleda se u tome što može izražavati svojstvo, određenost, rod, broj i padež:

radio, radila, radilo, radili, radile, radila

tučen, tučena, tučeno, tučeni, tučena, tučene, tučenih.

Ta narav omogućuje, posebno glagolskom pridjevu trpnom, da se uvrsti kao atribut uz imenicu, imeničku zamjenicu ili poimeničenu riječ, kao i svaki drugi pridjev, ako je značenjski složiv s riječju koja mu je otvorila mjesto ili ako on toj riječi daje značenjsku puninu (imeničkoj zamjenici i poimeničenoj riječi):

Tučen pas zavija.

Glede povezanosti oblika pridjeva, pa i glagolskih pridjeva, i mogućnosti izražavanja kategorije određenosti valja reći ovo: opisni pridjevi izražavaju određenost promjenom oblika u nekim padežima i eventualnom promjenom naglaska. Ostali pridjevi nemaju posebnih morfoloških sredstava za izricanje

⁷ Predložena podjela na opisne i neopisne pridjeve čini mi se svrhovitijom od one na opisne i odnosne jer svi su pridjevi u nekom odnosu s imenicom pa bi po tome svi mogli biti odnosni, a odnosni morfološki pripadaju različitim tipovima sklonidbe. Opisni se od neopisnih razlikuju i tipom morfološke paradigme: obličnim razlikovanjem određenosti i neodređenosti. Marija Znika, *Opisni i odnosni pridjevi*, *Suvremena lingvistika*, br. 43-44, Zagreb, 1997., str. 341-357., uz popis relevantne literature.

⁸ “Treba imati na pameti da oblici glagolskog pridjeva trpnog mogu vršiti u jednom slučaju samo glagolske, a u drugom samo pridjevske funkcije.” (*Jezični savjetnik s gramatikom*, ur.: Slavko Pavešić, str. 382.)

određenosti i drugih za izricanje neodređenosti, nego je kategorija određenosti u njih neutralizirana⁹ u jednom obliku ili su oni neutralni na određenost. Određenost se tada odčitava iz konteksta ili situacije. Da bi se moglo vidjeti izriče li pridjev određenost ili neodređenost imenice, potrebno je da bude uvršten kao atribut¹⁰ uz imenicu, imeničku zamjenicu ili poimeničenu riječ u bilo kojoj od sintaktičkih kategorija. Pridjev kao predikatno ime dolazi u neodređenom obliku. Određeni oblik pridjeva neovjeren je kao predikatno ime¹¹. Takav oblik može biti sastavnica predikata samo ako je uvršten uz imenicu, imeničku zamjenicu ili poimeničenu riječ s kojima čini cjelinu predikatnoga imena:

To je srušena kuća.

To sam samo najobičniji ja.

To je tvrdo č.

U tim primjerima svi pridjevi, pa i glagolski pridjev trpni, pripadaju **imenskoj paradigmi**. Zašto? Odgovor na to pitanje leži u činjenici da su im mjesto u rečeničnom ustrojstvu otvorile imenice, imeničke zamjenice ili poimeničene riječi, doduše u funkciji *predikatnoga imena*, ali *imena*. Kad se god može utvrditi da je mjesto pridjevu trpnom (ili pridjevu radnom ili glagolskim priložima) otvorila imenica, imenička zamjenica ili poimeničena riječ, može se s razlogom zaključiti da je u njih tada aktivirana pridjevna sastavnica njihova gramatičkog značenja i da oni tada pripadaju imenskoj paradigmi.

3. Postavlja se pitanje što se izriče samim pridjevom kao predikatnim imenom. Tvrdi se¹² da pridjev kao predikatno ime mora biti u neodređenom obliku¹³, naravno pod uvjetom da pridjev može oblikom razlikovati određenost i neodređenost. Ako pridjev oblikom izražava jednu od oznaka kategorije određenosti, dakle ili [+ određeno] ili [- određeno], i tako jednom od tih oznaka izriče ili određenost ili neodređenost imenice, uz koju uglavnom stoji u nekoj sintaktičkoj kategoriji, pa i kad je imenica predikatno ime, pitanje je neodređenost čega izriče pridjev kao predikatno ime kad stoji sam bez imenice. Moglo bi se

⁹ Radoslav Katičić, *Sintaksa*, str. 385-386.

¹⁰ Kad mjesto atributu u rečeničnom ustrojstvu otvaraju imeničke zamjenice ili poimeničene riječi, zadaća je atributa na semantičkom planu u tim sklopovima ponešto drukčija. O tome usp.: Marija Znika, *Atributne, apozicijske i proširačne rečenice*, str. 364.

¹¹ Kruno Krstić-PetarGuberina, *Razlike između hrvatskoga i srpskog jezika*, str. 39. Slično i Slavko Pavešić, str. 359.

¹² Adolfo Veber, 1859., str. 8, u pretisku 2005., str. 12; Tomo Maretić, 1899., III. izd. (bez stilistike) 1963., str. 495, slično i str. 489.

¹³ U odnosnih pridjeva na -ski, -ni, -ški, -čki, -ji, -šnji u jednom je obliku neutralizirana oznaka određenosti pa oni tako oblikom nisu ni određeni ni neodređeni, a mogu biti predikatno ime (Radoslav Katičić, *Sintaksa*, str. 385-386).

pretpostaviti da pridjev u takvim slučajevima izriče status neodređenosti riječi koja je uvrštena u funkciji subjekta koji je uvršten po tom predikatu:

To je novo.

Odjelo je novo.

Ali kako samom pridjevu kao predikatnom imenu mjesto u rečeničnom ustroju nije otvorila riječ u funkciji subjekta, nego mu je mjesto otvorila kopula je, nositelj predikatnosti, to takav pridjev ne može izricati određenost riječi u subjektu, bez obzira na specifičan odnos sročnosti koji subjekt uspostavlja s predikatom sastavljenim od spona i pridjeva kao predikatnog imena: riječ uvrštena kao subjekt (u gore navedenim primjerima riječi to, odijelo) oblikom se usklađuje s predikatnim imenom u obliku pridjeva (ново).

Druga bi mogućnost bila da pridjev ново u neodređenom obliku, kad stoji sam kao predikatno ime, ne pripada imenskoj paradigmi, nego da pripada glagolskoj paradigmi i da stoji umjesto pretpostavljenoga, ali nepostojećega glagolskoga oblika **novovati*:

To je novo. umjesto: To *novuje.

Odjelo je novo. umjesto: Odjelo *novuje.

Tu bi se ogledala glagolska narav pridjeva kad bi rečenica sa zvjezdicom bila ovjerena. Ali rečenica sa zvjezdicom nije ovjerena pa te mogućnosti nema. Stvar je modeliranja kako će se najsvrhovitije opisivati pridjeve u pozitivu. Budući da je mogućnost stvaranja glagolskih oblika od komparativa i superlativa pridjeva slabo vjerojatna, najsvrhovitije je onda i pozitiv pridjeva u predikatnom imenu promatrati u okviru gramatičkog razreda pridjeva (u sklopu imenskih riječi, imenske paradigme), a ne u okviru razreda glagola.

4. Kad je riječ o pridjevu trpnom, valja reći da se njegova **glagolska narav**¹⁴ ogleda u tome što pridjev trpni može biti sastavnica predikata u pasivnom obliku koji može otvoriti mjesto subjektu u nominativu, a pod određenim okolnostima¹⁵ i agensu u prijedložnom izrazu:

Pas biva tučen od Petra.

¹⁴ Radoslav Katičić pri opisu preoblike pasiva u pluskvamperfektu dvoji o naravi takva pluskvamperfekta: “Odatle se vidi da se aktivni perfekt kad izriče sadašnju gotovu radnju preoblikuje u pasivni perfekt, a kad je opreka po gotovosti neutralizirana i aktivni perfekt izriče prošlu radnju, onda se preoblikuje u pasivni pluskvamperfekt s *bio sam* i trpnim glagolskim pridjevom. Pita se samo da li je onda opravdano nazivati takav složen oblik pluskvamperfektom.” (*Sintaksa*, str. 144). Branimir Belaj piše o vezi kategorije gotovosti i vremenskoj vrijednosti pasivnoga predikata u radu *Kategorija gotovosti i vremenska vrijednost pasivnoga predikata*, str. 1-16.

¹⁵ Marija Znika, *Semantička ograničenja u sintaksi*, str. 247 i d.

Svaki prijelazni glagol ima mogućnost otvaranja mjesta izravnomu objektu u akuzativu¹⁶, a to je svojstvo glagola utemeljeno na leksičkom entitetu pojedinoga glagola. Samim time većinom je otvorena i mogućnost tvorbe glagolskoga pridjeva trpnog¹⁷ i preoblikovanja aktivnoga predikata u pasivni predikat kojega je pridjev trpni bitna sastavnica. Izbor oblika¹⁸ kojim će se pasiv izraziti pripada uglavnom morfologiji. Od gramatičkih, točnije od morfoloških sredstava pogodnih da izraze semantiku trpnosti u predikatu najprikladniji je oblikom glagolski pridjev trpni koji kao sastavni dio predikata može izražavati prije svega rod i broj. U *Akademijinoj gramatici* pod glagolskim pridjevom trpnim nalazimo ograničenja da se glagolski pridjev trpni u pravilu ne tvori od neprijelaznih glagola, ali se potom navode iznimke. Tako pridjev trpni imaju neki neprijelazni i povratni glagoli: crknuti (crknut), zgusnuti se (zgusnut), zaljubiti se (zaljubljen), zamisliti se (zamišljen)¹⁹. Taj je popis manji nego u Maretićevoj *Gramatici*²⁰ u kojemu se još navodi rastrkan, ispucan, začuđen.

5. Načelno je pitanje po čemu se pridjev trpni s prikladnim glagolskim oblikom s kojim zajedno tvori pasiv razlikuje od pridjeva kao imenskoga predikata? Po čemu se razlikuju rečenice:

1. Pas je tučen.
- i
2. Pas je velik.

I glagolski pridjev trpni i opisni pridjev mogu u navedenim primjerima izricati iste gramatičke kategorije (rod, broj, padež). Razlikuju se po pojedinačnom leksičkom značenju i po gramatičkom značenju po kojemu je jedno glagolski pridjev trpni, a drugo pravi, i to opisni pridjev. Povezuje ih, očito je, pridjevna sastavnica, a razdvaja jedan element gramatičkoga značenja utemeljenog na svojstvu prijelaznosti glagola tući od kojega je tvoren glagolski pridjev trpni, a to je mogućnost izražavanja radnje, i to u pridjevu trpnom trpljenja radnje, a ne statičnog izricanja svojstva kakvo se izriče pridjevom velik, ili izricanja gotovosti radnje kakvo se izriče glagolskim pridjevom radnim tukao²¹.

¹⁶ Bio taj objekt ostvaren leksički punoznačnom riječju (*Čitam knjigu.*) ili leksički praznom riječju (*Običavao je to.*) O tome pišem u radu *Semantička ograničenja paradigmi*, Riječki filološki dani 2004., u tisku.

¹⁷ Pridjev trpni mogu tvoriti i neki neprijelazni glagoli (crknut, ispucan, rastrkan i dr.). Usp. Tomo Maretić, *Gramatika hrvatskog ili srpskog književnog jezika*, str. 663, a ne mogu neki prijelazni glagoli tipa *hjeti* (Stjepan Babić i dr., *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika*, str. 713.).

¹⁸ Branimir Belaj, *Gramatički i leksički pasiv u hrvatskom standardnom jeziku*, dis. Zagreb, 2001. Isti, *Nominalizacija kao strategija pasivizacije*, str. 11.

¹⁹ Stjepan Babić i dr., *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika*, str. 713.

²⁰ Tomo Maretić, *Gramatika*, 1963., str. 663.

²¹ Radoslav Katičić, *Sintaksa*, str. 50.

Svaki od navednih dvaju primjera (1,2) ima svoju leksičku semantiku. Ona u jednom slučaju (izricanje svojstva) omogućuje pripadnost gramatičkom razredu pridjeva, a u drugom slučaju (izricanje trpljene radnje) gramatičkom razredu glagola. Prvotna pripadnost gramatičkom razredu glagola ne potire se ni onda kad se oblik promijeni tako da poprima oblike pridjeva jer je gramatičko značenje glagola sačuvano u mogućnosti da se glagolski pridjev trpni može preoblikovati u aktivni oblik. Za glagolske pridjeve može se reći da mogućnošću promjene morfološkog oblika tipa tukao → tučen omogućuju izricanje statusa subjekta. Taj je status izražen predikatnom radnjom. Ona je ili aktivna ili pasivna²²:

Čovjek tuče.

Čovjek je tučen.

6. Pitanje je može li se u pridjeva radnih ili trpnih utvrditi i kategorija određenosti - pridjevni vid - koja je, rečeno je, u hrvatskom jeziku gramatikalizirano sredstvo za izricanje određenosti. Glagolski pridjevi radni i glagolski pridjevi trpni imaju u okviru glagolske paradigme samo jedan oblik koji završava posebnim morfemima za svaki rod²³. Budući da taj oblik pripada glagolskoj paradigmi i da je sastavni dio predikata, on ne može biti izrazom nijedne od gramatičkih oznaka kategorije određenosti (ni određeno, ni neodređeno), koju nosi imenica, jer preteže njegova glagolska funkcija.

Kad je glagolskom pridjevu trpnom mjesto u nekoj sintaktičkoj kategoriji otvorila imenica, aktivirana je njegova pridjevna sastavnica i on postaje sredstvo za izricanje određenosti imenice uz koju se uvrštava. Tada može izricati ili određenost morfemima -nī, -nā, -nō (-tī, -tā, -tō) ili neodređenost morfemima -nØ, -na, -no (-tØ, -ta, -to), u oba slučaja kao i opisni pridjevi. Tada u njegovu gramatičkom značenju izricanje trpljenja dopijeva u drugi plan, a na prvom je mjestu izricanje svojstva:

Tučen pas tužno je zavijao. ili Tučeni pas tužno je zavijao.

Nadalje, i glagolski pridjev radni i glagolski pridjev trpni mogu biti uvršteni

²² Riječ je o jednom segmentu tzv. gramatičkog pasiva (isključen je pasiv izrečen ličnim glagolskim oblikom i zamjenicom se), tj. o onom pasivu koji se izriče glagolom biti i glagolskim pridjevom trpnim. O vrstama pasivizacije usp. i Branimir Belaj, *Nominalizacija kao strategija pasivizacije*, str. 11. i d.

²³ Za glagolski pridjev radni to su: -o, -la, -lo, -(a)o, -la, -lo a za glagolski pridjev trpni to su: -en, -ena, -eno, -jen, -jena, -jeno, -n, -na, -no, -t, -ta, -to, kako navode Babić i dr. u *Povijesnom pregledu, glasovima i oblicima*, str. 707 i 711. Drukčije Josip Silić 1997. u *Morfologiji*: "Glagolski se pridjev radni tvori morfemom -l- i pridjevnim nastavcima -Ø, -a i -o..." (str. 41). Glagolski pridjev trpni tvori se tako da se "...morfemi infinitivne osnove zamijene morfemima -ān-, -en-, -jen-, -ven-, -ijen- i -t-..." (str. 42).

kao pridjevi u funkciji atributa koji mogu s imenicom činiti i naziv kakva proizvoda: kiselo vrhnje, tučeno vrhnje. Razlika između glagolskog pridjeva radnog i glagolskog pridjeva trpnog ipak postoji. Glagolski pridjevi trpni lako se mogu uvrstiti kao atributi uz imenicu, a od glagolskih pridjeva radnih mogu to samo neki:

Tučeno dijete plače, ali *Tuklo dijete plače.

7. Kako posve morfološki razgraničiti je li neki pridjev trpni upotrijebljen u okviru glagolske paradigme ili nije? Ako je glagolski pridjev trpni uvršten uz imenicu, onda je aktualizirano njegovo pridjevno značenje koje mu i omogućuje da se uvrsti uz imenicu, da pripada imenskim riječima. Tada je sklonjiv po padežima pa se sklanja zajedno s imenicom:

To je tučeno vrhnje.

Preljev je od tučenoga vrhnja.

ali to još ništa ne govori o njegovu popridjevljenju na temelju moguće značenjske promjene. Ako je u glagolskom pridjevu radnom ili glagolskom pridjevu trpnom aktivirana njegova pridjevna sastavnica, znači da su mu pridružene sve kategorije koje imaju pridjevi: izricanje roda (mocija), izricanje broja, padeža i svojstva, mogućnost izricanja određenosti imenice uz koju se uvrštava:

vreo čaj - vrelí čaj

tučen pas - tučeni pas

a u nekim slučajevima - ovisno o leksičkoj semantici imenice čije svojstvo odražavaju - pridjevi radni i trpni mogu imati i komparaciju (vrelíja voda, uništeníja kuća). Kao i drugi pridjevi uvršteni kao atributi i glagolski pridjev tučen iz izraza tučen pas morao bi se moći rastaviti na imenicu (u funkciji subjekta jedne od rečenica u dubinskoj strukturi) i imenski predikat u kojemu je pridjev trpni tučen predikatno ime:

Pas je tučen.

Određeni oblik pridjeva trpnog iz rečenice:

Tučeni pas zavíja.

morao bi se moći rastaviti na tri rečenice (po modelu proizvodnje određenih oblika pridjeva od neodređenosti pridjeva i određenosti pokazne zamjenice onaj):

Pas zavíja.

Pas je tučen.

Pas je onaj.

No čim glagolski pridjev trpni tučen dođe u izravnu vezu s glagolom biti, nije više tako očita njegova pridjevna narav. Preteže njegova glagolska narav, izricanje trpnosti radnje: Pas je tučen.

Glagolski pridjevi, očito je, imaju u svojem značenju kao potencijal sadržana i glagolska i imenska obilježja. To im omogućuje da budu u sklopu ili glagolske paradigme ili u sklopu imenske paradigme, a koja će sastavnica njihova gramatičkoga značenja biti aktualizirana, ovisi o namjeni. Ta su obilježja glagolskih pridjeva u uzajamno isključnom odnosu: kad se aktualiziraju glagolska, ne mogu se aktualizirati pridjevna (imenska) i obratno. Ako se glagolski pridjev radni uvrsti uz pomoćni glagol i čini s njime složen glagolski oblik, znači da mu je pridružena glagolska paradigma, da je aktualizirana njegova glagolska sastavnica. Stoga bi bila neovjerena rečenica:

*On je bio vreli.

u kojoj je uključen oblik kojim se izriče kategorija određenosti imenice, a ta kategorija ima svoj gramatikalizirani izraz u pridjevima, pa i pridjevu radnom. No kako u toj rečenici nije uvrštena imenica (kao predikatno ime), uz koju bi glagolski pridjev vreli bio atribut pa izricao određenost te imenice, ne može pridjev, pa ni glagolski pridjev, izricati određenost nepostojeće imenice te stoga glagolski pridjev i ne može biti u određenom obliku (izricati određenost) i rezultirati ovjerenom rečenicom. Ovjerena je samo rečenica:

On je bio vreo.

Jesu li oblici tučen, vreo kao dio glagolske paradigme (složenoga glagolskog oblika) jednaki onima tučen, vreo kad su svojim pridjevnim značenjem dio imenske paradigme, ako im se oblici pretpostave kao homonimni? Postuliranje homonimnih oblika jedno je od mogućih viđenja naravi glagolskih pridjeva. No s bitnom razlikom: kad su dio složenoga glagolskoga oblika, isključena je iz njihova sadržaja mogućnost stupnjevanja i određenosti. Nasuprot tome, kad im je aktivirana pridjevna sastavnica, imaju mogućnost stupnjevanja i izricanja određenosti.

11. Nekim oblicima namjenjujemo neke sintaktičke funkcije i pridružujemo im neka gramatička značenja, neovisno o obliku. Koje je gramatičko značenje pridruženo, vidi se iz upotrebe. Tako je i s glagolskim pridjevima (i prilozima). Kad je u glagolskom pridjevu trpnom aktivirana njegova pridjevna sastavnica, on može s imenicom činiti naziv kao i drugi pridjev:

tučeno vrhnje,

kao bijeli luk,

Dodajte *bijeloga* luka.

Dodajte tučenoga vrhnja.

To je jedan od naočigled najboljih kriterija za prepoznavanje glagolskih pridjeva s aktiviranim pridjevnim značenjem, i to osamostaljenih glagolskih pridjeva, od glagolskih pridjeva u glagolskoj paradigmi: ako glagolski pridjev (i glagolski prilog) može činiti s imenicom naziv, onda je upotrijebljen kao pridjev i pripada imenskim riječima i zacijelo je osamostaljen:

tučeno vrhnje

vrela voda

osiguravajuće društvo, ležeći policajac

bivša supruga...

Zaključak:

Jezične jedinice imaju svoju svrhu ako se mogu upotrijebiti u smislenoj komunikaciji. Jedan od mogućih kriterija za otkrivanje koje je gramatičko značenje pridruženo glagolskim pridjevima ili glagolskim priložima jest onaj upotrebniji. Tako je i s glagolskim pridjevima: koji će se dio njihova gramatičkoga značenja aktivirati, ovisi o tome kako ih želimo upotrijebiti. Takva upotreba mora biti ovjerena. Ako u glagolskom pridjevu preteže njegova glagolska sastavnica, on može biti upotrijebljen uz oblike glagola biti kojima se tvori pasiv i tada pripada glagolskoj paradigmi:

On biva tučen.

Ako u glagolskom pridjevu (ili glagolskom prilogu) preteže njegova pridjevna sastavnica, izricanje svojstva, on može biti uvršten kao atribut i tada pripada imenskim riječima i ima imensku paradigmu. Tada glagolski pridjevi mogu, kao i drugi pridjevi, biti gramatičko sredstvo za izricanje određenosti imenice uz koju se uvrštavaju:

Tučen pas zavija.

Tučeni pas zavija.

Postavlja se, nadalje, pitanje po čemu se razlikuju rečenice:

1. On biva lijep.

2. On biva tučen.

Premda je u obje rečenice isti glagolski oblik biva, one se razlikuju. Prva rečenica nema pasivno značenje. Ima isključenu kategoriju određenosti u pridjevu lijep koji je sastavni dio imenskoga predikata jer nema imenice kojoj bi pridjev bio sredstvo za izražavanje njezine određenosti. Druga rečenica ima pa-

sivno značenje. I ona ima isključenu kategoriju određenosti, ali zbog drugog razloga: oblik tučen uključen je, naime, u rečenicu u okviru glagolske, a ne imenske paradigme.

Literatura:

- BABIĆ, STJEPAN i dr. 1991. *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika*, Zagreb: HAZU i Globus.
- BARIĆ, EUGENIJA i dr. 1997. *Hrvatska gramatika*, II., izmijenjeno izdanje, Zagreb: Školska knjiga.
- BELAJ, BRANIMIR 2002. Nominalizacija kao strategija pasivizacije, *Suvremena lingvistika* 53–54, Zagreb, 11–30.
- BELAJ, BRANIMIR 2003. Kategorija gotovosti i vremenska vrijednost pasivnoga predikata, *Jezikoslovlje* 3, god.3, br. 1/2, Osijek, 1–16.
- BELAJ, BRANIMIR 2004. *Pasivna rečenica*, Osijek: Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku.
- BRABEC, IVAN - HRASTE, MATE - ŽIVKOVIĆ, SREten 1961. *Gramatika hrvatskosrpskoga jezika*, III., nepromijenjeno izdanje, Zagreb: Školska knjiga.
- FEKETE, EGON 1969. Oblik značenje i upotreba određenog i neodređenog pridevskog vida u srpskohrvatskom jeziku, *Južnoslovenski filolog* 28, 1–2, Beograd, 321–386.
- FEKETE, EGON 1973. Oblik značenje i upotreba određenog i neodređenog pridevskog vida u srpskohrvatskom jeziku, *Južnoslovenski filolog* 29, 3–4, Beograd, 67–519.
- HAM, SANDA 1990. Pasiv i norma, *Jezik* 3, Zagreb, 65–76.
- Jezični savjetnik s gramatikom*, 1971. ur.: S. Pavešić, Zagreb: Matica hrvatska.
- KATIČIĆ, RADOSLAV 1986. *Sintaksa hrvatskoga književnog jezika*, Zagreb: JAZU i Globus.
- KATIČIĆ, RADOSLAV 1976. Zabilješke uz sintagmatiku Aleksandra Belića, *Zbornik radova o Aleksandru Beliću*, Beograd: SANU, Posebna izdanja, CDXCVIII, Odeljenje jezika i književnosti, 28, 173–180.
- KRSTIĆ, KRUNO - GUBERINA, PETAR 1940. *Razlike između hrvatskoga i srpskog književnog jezika*, Zagreb: Matica hrvatska.
- MARETIĆ, TOMO 1963. *Gramatika hrvatskoga ili srpskog književnog jezika*, (bez stilistike), Zagreb: Matica hrvatska.
- PETI, MIRKO 1979. *Predikatni proširak*, Zagreb: HFD.
- PRANJKOVIĆ, IVO 2004. Kategorijalna svojstva imenskih riječi, *Zbornik radova Zagrebačke slavističke škole 2003.*, Zagreb, 25–32.

- RAGUŽ, DRAGUTIN 1997. *Praktična hrvatska gramatika*, Zagreb: Medicinska naklada.
- SILIĆ, JOSIP 1997. *Morfologfija*. Udžbenik za II. razred gimnazije. Zagreb: Školska knjiga.
- TEŽAK, STJEPKO - BABIĆ, STJEPAN 1992. *Gramatika hrvatskoga jezika*, 7. izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Zagreb: Školska knjiga.
- VEBER, ADOLFO 1859. *Skladnja ilirskoga jezika za niže gimnazije*, Beč, u pretisku 2005. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- ZNIKA, MARIJA 1992. Određenost i brojivost, *Rasprave Zavoda za hrvatski jezik*, XVIII, Zagreb, 297–285.
- ZNIKA, MARIJA 1997. Opisni i odnosni pridjevi, *Suvremena lingvistika*, 43–44, Zagreb, 341–357.
- ZNIKA, MARIJA 1999. Posvojni i odnosni pridjevi, *Rasprave IHJJ*, 25, Zagreb, 377–389.
- ZNIKA, MARIJA 2003. Atributne, apozicijske i proširačne rečenice, *Rasprave IHJJ*, 29, Zagreb, 363–371.
- ZNIKA, MARIJA 2004. Semantička ograničenja u sintaksi, *Rasprave IHJJ*, 30, Zagreb, 243–252.

The Verbal Adjective Status

Abstract

The paper considers the status of verbal adjectives in terms of their dual nature (already implied by their name - verbal, adjective), which provides for their affiliation to either nouns or verbs. It also analyzes syntactic and semantic adjectival dependence. Special attention is given to the possibility of adjectives fulfilling some syntactic functions, and especially to the issue of verbal adjectives expressing nominal definiteness and in which situations they do so.

Ključne riječi: glagolski pridjevi, imenska paradigma, glagolska paradigma, određenost

Key words: verbal adjectives, nominal paradigm, verbal paradigm, definiteness